

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG	
Ügyszám:	11 / 3012 - 0 / 2012.
Érkezett:	2012 JÚN 01.
Példány:	1
Kezelőiroda:	
Melléklet:	0 db

hivatalos beadvény!

Ügyszám:
Előadó:

AJB-2834/2012
dr. Láposy Attila
dr. Szajbély Katalin
dr. Szabó-Tasi Katalin

Alkotmánybíróság

1015 Budapest
Donáti u. 35-45.

Tisztelt Alkotmánybíróság!

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (3) bekezdésében biztosított jogkörömnél fogva

i n d í t v á n y o z o m ,

hogy az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 24. § (2) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság vizsgálja meg és az Abtv. 41. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében semmisítse meg

1. a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.) 7. §-át, mivel az álláspontom szerint ellentétes az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében, az Alaptörvény II. cikkében (emberi méltósághoz való jog), az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében (egyenlő bánásmód követelménye), valamint az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében foglaltakkal,
2. a Csvt. 8. §-át, mivel az ellentétes az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében (jogállamiság elve) foglaltakkal.
3. Indítványozom továbbá azt is az Alkotmánybíróságnál, hogy az Abtv. 32. § (1) bekezdésében és 42. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében mondja ki, hogy a Csvt. 7. §-a *nemzetközi szerződésbe ütközik*, mivel ellentétes az 1993. évi XXXI. törvényben kihirdetett az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikkében foglaltakkal.
4. Az Abtv. 61. § (2) bekezdésére hivatkozással kérem az Alkotmánybíróságot, hogy a már kihirdetett és 2012. július 1-jén hatályba lépő Csvt. 7. és 8. §-ának *hatálybalépését az indítvány elbírálásáig függessze fel*, mivel az érintettek alapvető jogainak védelme és a jogbiztonság követelményének érvényesülése érdekében azonnali intézkedésre van szükség.

Indokolás

Az Ajbt. 2. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa kezdeményezheti a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálatát az Alkotmánybíróságnál.

Az Abtv. 24. § (2) bekezdése rögzíti, hogy az Alkotmánybíróság a jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját az alapvető jogok biztosának határozott kérelmet tartalmazó indítványa alapján akkor vizsgálja, ha az alapvető jogok biztosának álláspontja szerint a jogszabály alaptörvény-ellenessége fennáll. Az Abtv. 41. § (1) bekezdése szerint, ha az Alkotmánybíróság a 24-26. § szerinti eljárásában a hatályos jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességét megállapítja, a jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést teljesen vagy részben megsemmisíti.

Az Abtv. 32. § (1) és (2) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát az indítványozók kezdeményezésére, illetve hivatalból végzi, az eljárást – többek mellett – az alapvető jogok biztosa is indítványozhatja. Az Abtv. 42. § (1) bekezdése rögzíti, hogy ha az Alkotmánybíróság olyan jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközését állapítja meg, amely a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabállyal az Alaptörvény alapján nem lehet ellentétes, a nemzetközi szerződéssel ellentétes jogszabályt teljesen vagy részben megsemmisíti.

Egy magánszemély azzal a *beadvánnyal* fordult Hivatalomhoz, hogy az Alaptörvényben és az Ajbt.-ben biztosított jogkörömben kezdeményezzem az Alkotmánybíróságnál a Csvt.-nek a családi jogállás keletkezésével, valamint az öröklési joggal kapcsolatos rendelkezéseinek vizsgálatát és megsemmisítését. Beadványában arra hivatkozott, hogy a Csvt. családfogalma, illetve az e meghatározás nyomán a törvényes örökléssel kapcsolatban rögzített szabályok ellentétesek az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében foglalt családi élet tiszteletben tartásához való joggal. Álláspontja szerint az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata alapján a megjelölt rendelkezések sértik az Egyezmény 8. cikkében rögzített magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot.

Az Ajbt. és az Abtv. idézett rendelkezéseivel összhangban az alapvető jogok biztosa vizsgálatának szakmai szabályairól és módszereiről szóló 2/2012. (I. 20.) AJB utasítás (a továbbiakban: AJB utasítás) VII. fejezete tartalmazza az alkotmánybírósági indítványok előkészítésével és előterjesztésével kapcsolatban irányadó szakmai szabályokat és feltételeket. Az AJB utasítás 45. § (1) bekezdés b) pontja szerint az alapvető jogok biztosa kezdeményezheti az Alkotmánybíróságnál jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatát (utólagos normakontroll eljárás) konkrét ügyben lefolytatott vizsgálat nélkül, a hozzá forduló panaszos beadványa alapján. Az AJB utasítás 46. § (2) bekezdése előírja, hogy milyen esetekben lehet különösen indokolt az indokolt az utólagos normakontroll indítvány benyújtása.

A felsorolt szempontok közt szerepel, hogy az indítványozást indokolhatja az, ha az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogok, *alkotmányos elvek és követelmények érvényesülésével* kapcsolatos alkotmányossági aggály merül fel, továbbá, ha az alapjogsérelem *kirívó súlyú*, illetve a *sérelmet szenvedők száma jelentős*.

Az AJB utasításban megfogalmazott szempontrendszernek megfelelően a beadványt és az abban jelzett alkotmányossági problémákat áttekintettem és arra a következtetésre jutottam, hogy a Csvt. jelzett rendelkezéseivel *kapcsolatban súlyos alkotmányossági aggályok merülnek fel*, így tehát *a beadványt kimerítve, azon részben túlterjeszkedve* fogalmazom meg a Csvt. 7. és 8. §-ának megsemmisítésére vonatkozó kérelmemet.

Az indítvány indokolásával kapcsolatban ismételtlen arra kívánok rámutatni, hogy meglátásom szerint az Alaptörvény alapjogokkal kapcsolatos szövege nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, legalábbis az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely ellentétes volna a korábbi Alkotmány

szövegével. A normaszövegben előfordul részben eltérő fogalmazásmód, kiegészítés, kihagyás, de az jelen pillanatban – mindaddig, amíg az alkotmányértelmezési monopóliummal felruházott Alkotmánybíróság ellenkező értelemben nem nyilatkozik – álláspontom szerint *vélelmezendő, hogy az Alkotmány szövegéhez kapcsolódó korábbi alkotmánybírósági megállapításokra valamennyi alaptörvény-értelmezőnek, így például az alapvető jogok biztosának továbbra is figyelemmel kell lennie.*

Az ombudsmani gyakorlatban hivatkozási pontot jelent tehát az egyes alkotmányos jogokat és követelményeket értelmező alkotmánybírósági esetjog, így például az élethez és emberi méltósághoz való joggal, az egyenlő bánásmód követelményével, a jogállamiság elvével kapcsolatos alaptételek, valamint az egyes alapjogi tesztek is. A *két évtizedes alkotmányossági gyakorlat* eredményeinek felhasználását és alkalmazását az is támogatja, hogy az ezekben lefektetett megállapítások pontosan megfelelnek az európai alapjogi sztenderdeknek. Fennmaradásukkal biztosítható, hogy a magyar alapjogi gyakorlat továbbra is eleget tegyen nemzetközi kötelezettségeknek, az Európai Unió és az Európa Tanács által is megkövetelt elvárásoknak. Az Alkotmánybíróság pedig a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”.

1. A Csvt. a családi jogállás keletkezésével kapcsolatban a 7. § (1) és (2) bekezdésében rögzíti a *család fogalmát*. Eszerint a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családba fogadó gyámság, az egyenesági rokon kapcsolat pedig leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.

Álláspontom szerint a család fogalmával kapcsolatos vizsgálódás és értelmezés során valamennyi alkotmányértelmezőnek, így az Alkotmánybíróságnak és az alapvető jogok biztosának is magából az Alaptörvényből kell kiindulnia. A *család alkotmányjogi fogalmának* legfontosabb elemei az alkotmánybírósági gyakorlatra¹ figyelemmel jól körülhatárolhatóak, azzal a megjegyzéssel, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága is utalt arra, hogy a családfogalom nem tekinthető állandónak, hanem a társadalmi gyakorlattal együtt változik. A kérdéskörrel foglalkozó, gyakran hivatkozott alkotmányjogi szakirodalmi források szerint családnak tekinthető az olyan szabad akaraton alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerében minden félnek meghatározott jogai és kötelezettségei vannak.²

1.1 A Csvt. értelmében a család alapja a társkapcsolatok köréből kizárólag a házasság lehet. Az Alaptörvény L) cikk értelmében a házasság intézménye a férfi és nő között, önkéntes elhatározáson alapuló életközössége esetén választható megoldás. Amint arra az Alkotmánybíróság a 32/2010. (III. 25.) AB határozatban rámutatott, a jogilag is elismert társkapcsolatoknak jelenleg számos egyéb formája is megkülönböztethető. Különnemű párok a) a Ptk. szerinti tényleges, ún. de facto élettársi kapcsolatban élhetnek; b) a bizonyítás megkönnyítése végett – döntésüktől függően – kérhetik az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába való bejegyzésüket; c) választhatják a házasságot. Az azonos nemű párok is a) élhetnek de facto élettársi kapcsolatban; b) kérhetik az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába való bejegyzésüket; vagy c) választhatják a 2009. évi XXIX. törvényben szabályozott bejegyzett élettársi kapcsolatot.

¹ Lásd különösen 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993, 515.

² Lásd különösen Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. Acta Humana. 2005/4. szám. 80. o.

Az Alkotmánybíróság már 1995-ben deklarálta, és azóta is következetesen érvényesítette azon álláspontját, hogy „*a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. (...) A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását.*”³ Ez az alkotmánybírói álláspont az Alaptörvény szövegének részévé vált. Ugyanezen 1995-ös határozatban deklarálta az Alkotmánybíróság azt is, hogy „*két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétel alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre*”. 2008-ban pedig az Alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézménye az azonos nemű párok vonatkozásában alkotmányos megoldás, kiemelte, hogy: „*Az azonos neműek tartós párkapcsolata számára (...) az elismerés és a védelem igénye - mivel ők házasságra nem léphetnek - az emberi méltósághoz való jogból, és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezethető*”.⁴

Az alkotmánybírói gyakorlat alapján az azonos nemű személyek számára, akik házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja. A bejegyzett élettársi közösség jogintézménye tehát nem sérti, nem is veszélyezteti a házasság kiemelten védett alkotmányos helyzetét.

Az Alkotmánybíróság alkotmányosnak találta a kizárólag azonos nemű párok részére nyitva álló *bejegyzett élettársi kapcsolat* intézményét, amely sok tekintetben a házassághoz hasonló joghatásokkal bír, quasi házasságnak tekinthető.⁵ A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény 3. § (1) bekezdése értelmében, ha e törvény eltérően nem rendelkezik vagy nem zárja ki, megfelelően alkalmazni kell a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra, a házastársra vagy házastársakra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra vagy bejegyzett élettársakra, valamint a házaspárra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársakra.

A Csvt. mindazonáltal – mivel a társkapcsolati formák közül kizárólag a házasságot vonja a család fogalmi körébe – kizárja a bejegyzett élettársi közösségben élők, azaz az azonos nemű személlyel kapcsolatban élők „házassághoz hasonló” társkapcsolatának családként való elismerését és védelmét. *A törvény ezzel nem csupán a társkapcsolati formák, hanem az azokat választó személyek szexuális irányultsága alapján tesz különbséget, hiszen teljes mértékben kizárja a család fogalmi köréből az azonos neműek közötti társkapcsolatokat, amelyek – az Alaptörvény L) cikke értelmében – fogalmilag nem realizálódhatnak házasság formájában. Álláspontom szerint így a Csvt. 7. §-a a bejegyzett élettársi közösséget „választó” személyeket szexuális irányultságuk alapján különbözteti meg az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított, magán- és családi életükhöz való joguk tekintetében.*

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, mely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Az Alaptörvény tehát nem deklarálja külön a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés tilalmát, ez azonban – a korábbi alkotmánybírói

³ Lásd 14/1995. (III.13.) AB határozat.

⁴ Lásd 154/2008. (XII.17.) AB határozat.

⁵ Lásd 32/2010. (III.25.) AB határozat.

gyakorlat illetve az európai uniós szabályozás értelmében – a személyiség lényeges vonásaként egyértelműen az „egyéb helyzet” fogalma alá tartozó körülmény. Ezzel összefüggésben érdemes kiemelni, hogy az Alkotmánybíróság 2002-ben hozott döntésében azt is leszögezte, hogy a heteroszexuális, illetve a homoszexuális irányultság egyaránt az emberi méltóság lényegéhez tartozik, szétválasztásukra, az érintett személyek méltóságának nem egyenlő kezelésére kivételes indokok szükségesek.⁶

A töretlen és álláspontom szerint az Alaptörvény alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírói gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak *mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként* kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.

A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében a korábbi alkotmányi rendelkezések alapján az Alkotmánybíróság két mércét, illetve tesztet alkalmazott. Az *alkotmányos alapjogok* tekintetében megvalósuló hátrányos megkülönböztetés esetén a szabályozás alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó *szükségességi-arányossági teszt* alapján volt megítélhető. Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom – ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot – kiterjed az egész jogrendszerre. Az Alkotmánybíróság szerint, ha a megkülönböztetés *nem az alkotmányos alapjogok* kapcsán áll fenn, a szabályozás alkotmányellenessége akkor állapítható meg, ha a jogalkotó önkényesen, ésszerű indok nélkül tett különbséget az azonos helyzetű, azonos szabályozási kör alá vont jogalanyok között. Egyes esetekben az *ésszerűségi mércét* alkalmazta az Alkotmánybíróság az egyéb helyzeten alapuló hátrányos megkülönböztetés tekintetében is. A 20/1999. (VI. 25.) AB határozatban a testület azt vizsgálta, hogy a Btk. alkotmányellenesen különböztette-e meg a vérfertőzés tényállásában az elkövetőket szexuális orientációjuk alapján. Az Alkotmánybíróság a határozatban kifejtette, hogy az „egyéb helyzet” szerinti különbségtételnél azt kell vizsgálni, hogy van-e annak a „tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű indoka”.

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése – a korábbi alkotmányszövegtől eltérően – kifejezetten tartalmazza az Alkotmánybíróság gyakorlatában kialakított *szükségességi-arányossági mércét*, kimondva, hogy alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. A hátrányos megkülönböztetés gyanúja az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magán- és családi élethez való jog tekintetében merül fel. A magán- és családi élethez való jog értelmezése kapcsán pedig nem hagyható figyelmen kívül az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Európai Egyezményének 8. cikke, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) ahhoz kapcsolódó gyakorlata.

Az Egyezmény 8. cikke a *magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról* rendelkezik és rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

A Bíróság a család fogalmát kiterjesztően értelmezi: „*amikor arról döntünk, hogy egy kapcsolat »családi életnek« minősül-e, számos tényező releváns lehet, beleértve annak vizsgálatát, hogy a pár együtt él-e, kapcsolatuk hosszát és hogy demonstrálták-e egymás felé*

⁶ Lásd 37/2002. (IX. 4.) AB határozat.

való elkötelezettségüket gyermekvállalással vagy bármilyen egyéb módon.”⁷ A Bíróság a 8. cikkben foglalt család fogalmát tehát nem korlátozza a házasságon alapuló életközösségekre. 2010-ben a *Schalk and Kopf v. Austria* döntésében az azonos nemű személyek kapcsolatai tekintetében elvi éllel szögezte le: „*mesterséges lenne fenntartani azt az álláspontot, hogy a heteroszexuális párokkal ellentétben az Egyezmény 8. cikkében foglalt 'családi élet' fogalma nem foglalja magában az azonos neműek közötti párkapcsolatokat. (...) A stabil de facto kapcsolatban együtt élő azonos nemű pár életközössége a 'családi élet' fogalma alá tartozik, ugyanúgy, mint ahogy egy azonos helyzetben lévő különnemű pár esetében történne.*”⁸

A Csvt. 7. §-ban foglalt definíció – azáltal, hogy a társkapcsolatok közül definitíve kizárólag a házasságot teszi a családfogalom alapjává – az Alaptörvény XV. cikke szerinti *egyéb helyzetben, szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést valósít meg* az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében foglalt magán- és családi élethez való joggal, közvetve pedig a II. cikkben deklarált emberi méltósághoz fűződő joggal összefüggésben. E megkülönböztetés tekintetében – mivel alapvető jogra vonatkozó korlátozást valósít meg – az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének szükségességi-arányossági mércéje alkalmazandó.

A Csvt. indoklásából kiindulva a korlátozás indokaként felmerülhet az Alaptörvény L) cikkében deklarált „családvédelmi klauzula”, amely szerint Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. Ez az alaptörvényi rendelkezés a pusztán deklaráción túl megteremti az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét a házassággal és a családdal összefüggésben. Az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII.17.) AB határozatban kimondta, hogy „*az állam kötelezettsége a házasságkötéshez való jog biztosítása körében elsősorban és minimálisan arra terjed ki, hogy a házasságkötés és családalapítás feltételeit, jogi kereteit megteremtse. Ebből következően a jogalkotó a házasság intézményét nem szüntetheti meg, a házasságkötést nem teheti lehetetlenné, és a házasság esetleges feltételeit, akadályait is rendkívüli körülményekkel kell meghatároznia.*”⁹ Az Alkotmány 15. §-ában megfogalmazott intézményvédelmi kötelezettségből azonban az is következik, hogy az állam nem teremthet olyan törvényi helyzetet sem, amely a házaspárokat összességében hátrányosabb helyzetbe hozza a nem házasságban élő személyekkel, párokkal szemben.” Ezzel összefüggésben szükséges megjegyezni, hogy bár az Alaptörvény L) cikke a családot a nemzet fennmaradásának alapjaként védi, e fordulatból nem következik, hogy csak a közös gyermekkel rendelkező kapcsolatok tekinthetők családnak.

Az Alkotmánybíróság korábbi, az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján álláspontom szerint továbbra is irányadónak tekinthető gyakorlata értelmében a korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya.

Álláspontom szerint a házasság intézményének védelme érdekében nem tekinthető szükségesnek a bejegyzett élettársi közösség kizárása a család fogalma alól. Amint arra fentebb már utaltam, az Alkotmánybíróság 2008-ban kimondta, hogy az azonos nemű párok számára nyitvaálló bejegyzett élettársi közösség jogintézménye nem sérti, nem is veszélyezteti a házasság kiemelten védett alkotmányos helyzetét.

Az Alkotmánybíróság szerint: „*A házasság támogatására, védelmére, ösztönzésére vonatkozó [...] állami intézményvédelmi kötelezettség ugyanis kizárólag azok vonatkozásában értelmezhető, akik házasságkötési joggal és lehetőséggel rendelkeznek. [...] Az azonos nemű személyek számára azonban, akik az Alkotmány alapján házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak az Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a*

⁷ Lásd X., Y. and Z. v. the United Kingdom 21830/93 (22/04/1997), par. 36

⁸ Lásd Schalk and Kopf v. Austria 30141/04 (24/06/2010), par. 94

⁹ Vö. 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, ABH 1992, 122.

házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja. [...] Egy ilyen új jogintézmény nem sérti, nem is veszélyezteti a házasság Alkotmány által kiemelten védett helyzetét (az Alkotmány 15. §-át), illetve a különböző neműeknek szintén az Alkotmány 54. § (1) bekezdéséből levezetett házasságkötéshez való jogát. [...] A hagyományos forma, a különeműek házassága nem kerül hátrányosabb helyzetbe azáltal, hogy az azonos nemű bejegyzett élettársak - az ilyen kapcsolat természetéből adódó különbségek fenntartása mellett - a házastársakéhoz hasonló pozícióba kerülnek.”¹⁰

Az Alkotmánybíróság e határozatában hangsúlyozta, hogy „A házasság mint alapvető társadalmi intézmény alkotmányi védelmének fentebb kifejtett követelménye azonban értelemszerűen nem érvényesül azok vonatkozásában, akik azonos neműek következtében nem köthetnek egymással házasságot. Míg a különemű párok esetében a „házasság vagy élettársi kapcsolat” szabad választás kérdése, addig az azonos neműek jogi lehetőség hiányában nem dönthetnek úgy, hogy a házasság kötelékébe lépnek az élettársi viszony helyett.”

A fentiekre figyelemmel tehát a család fogalmának a Csvt. 7.§ (1) és (2) bekezdésében foglalt restriktív, szűkítő meghatározása nem tekinthető szükséges korlátozásnak. A törvényi megoldás megítélésem szerint az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése szerinti, szexuális irányultságon, mint egyéb helyzeten alapuló hátrányos megkülönböztetést valósít meg azzal, hogy – az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésébe ütköző módon – korlátozza az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében rögzített magán- és családi élet szabadságához, valamint közvetve az emberi méltósághoz való jogot, ezért indítványozom, hogy az Alkotmánybíróság semmisítse meg a fenti rendelkezést.

1.2 A Csvt. 7. §-ában deklarált család-fogalom nem csak az azonos nemű párkapcsolatban élő párok számára okoz jogsérelmet, hátrányt, hanem azon különemű párok számára is alapjogsértő, akik nem házasságban, hanem más társkapcsolati formában kívánnak élni. Megítélésem szerint tehát e szűkítés aránytalanul korlátozza a házasságon kívüli más társkapcsolati formát választó párok magán- és családi élethez való jogát azáltal, hogy lényegében kizárja őket, és közös gyermekeiket együttesen a család fogalmi köréből.

E körben érdemes ismét a Bíróság gyakorlatára utalni, eszerint: „az állam a család védelmére alkalmas eszközök megválasztása, valamint a 8. cikk által megkívánt családi élet tiszteletben tartása során szükségszerűen köteles figyelembe venni a társadalomban végbement változásokat és a szociális, polgári jogi és kapcsolati kérdésekkel összefüggő fejleményeket, ideértve a tényt, hogy nem csupán egy út vagy egy választási lehetőség van, amikor a családi életünkről vagy magánszféránkról döntünk”.¹¹ A Bíróság hangsúlyozta, hogy „a 8. cikk szempontjából irányadó ‘családi élet’ létezése vagy nem létezése elsősorban ténykérdés, amely közeli személyes kapcsolatok meglététől függ”.¹²

A család fogalma a Bíróság irányadó döntései alapján nem alapulhat kizárólagosan és szükségszerűen a házasság fogalmán, másfelől e két fogalom „összemosása” nem következhet magából az Alaptörvény szövegéből sem. Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése értelmében Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. Az idézett rendelkezés két tagmondata egymással összefüggésben, de *különálló fogalomként kezeli* a házasság és a család fogalmait, így azok egymással nem azonosíthatóak.

Megítélésem szerint az Alaptörvény fenti rendelkezéséből nem következhet olyan értelmezés, amely a társkapcsolati formák körében kizárólag a házasságon alapuló családot vonná a védendő család fogalmi körébe. A Csvt. 7. §-a pedig azáltal, hogy leszűkíti a család

¹⁰ 154/2008. (XII.17.) AB határozat

¹¹ Lásd Kozak v. Poland 13102/02 (02/03/2010), par. 98

¹² Lásd K. and T. v. Finland 25702/94 (12/07/2001), par. 150

fogalmát, sérti a más párkapcsolati formákat választók magán- és családi élethez való jogát, illetve közvetve az emberi méltósághoz fűződő jogból levezethető önrendelkezési jogot és általános cselekvési szabadságot is korlátozza.

Az Alkotmánybíróság már 1990-ban kimondta, hogy az általános cselekvési szabadság, valamint az önrendelkezési jog az emberi méltósághoz való jogból levezethető jogok.: *„Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezi meg: pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezési szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként.”*¹³

Az alapjog-korlátozás tekintetében ez esetben is az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében rögzített szükségességi-arányossági mérce az irányadó annak megítélése során, hogy indokolható-e a házassághoz, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolathoz képest más társkapcsolati formát választó párok és közös gyermekeik kizárása a család fogalma alól. Lényeges arra is rámutatni, hogy az Alkotmánybíróság 2008-ban azért találta alkotmányosértőnek a bejegyzett élettársi közösség jogintézményét, mert az különböző nemű párok számára is hozzáférhető lett volna, ekként *„a BÉK a különneműek számára a házasság, mint jogintézmény megkettőzésének tekinthető”*. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az önrendelkezési jogból nem csupán a házasságkötéshez való jog vezethető le, hanem az *élettársi kapcsolat létesítése* is szorosan e joghoz kötődik. Kimondta ezzel összefüggésben a testület, hogy az a tény, hogy a magyar Alkotmány csak a házasság intézményének biztosít kifejezett alkotmányos védelmet, alapot teremt arra, hogy a törvényhozó a házastársak és a házasságkötést mellőző élettársak jogviszonyát eltérően szabályozza.

A család fogalmának restriktív használata álláspontom szerint tehát szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a nem házasságban, hanem más társkapcsolati formában, így különösen élettársi kapcsolatban élők az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz való jogát, valamint a VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magán- és családi élethez való jogát, így indokolt a Csvt. 7. §-ának felülvizsgálata és megsemmisítése.

Megjegyzem, hogy a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (a továbbiakban: Cst.) családi pótlékra vonatkozó szabályozásával kapcsolatban az AJB-2293/2011. számú ügyben az Alkotmánybírósághoz fordultam. Az indítványban éppen azért kértem a Cst. rendelkezéseinek felülvizsgálatát, mert annak hiányosságai azt eredményezik, hogy a gyakorlatban valóságos családként funkcionáló életközösségek – közvetett módon – a támogatás megállapítása szempontjából nem számítanak családnak, mivel nem engedik a nem közös, de közösen nevelt gyermekek „egybeszámítását”, e lehetőség kizárásával pedig az élettársi kapcsolatban együtt élő szülők, ennek következtében pedig az egy életközösségben nevelkedő gyermekek összecszerűen alacsonyabb támogatásra jogosultak.

2. A Csvt. 8. § (1) bekezdése előírja, hogy végintézkedés hiányában történő öröklés (a továbbiakban: törvényes öröklés) esetében öröklésre *elsősorban* törvényben meghatározott rokonsági fokig az egymással egyenesági vagy oldalági rokonságban, illetve az örökbefogadási kapcsolatban állók és a házastárs jogosult. A Csvt. 8. § (2)-(3) bekezdése alapján pedig az állam és más személyek törvényes öröklésének csak az (1) bekezdésben említett személyek hiányában lehet helye, az örökhagyó házastársát pedig külön törvényben szabályozottak szerint özvegyi jog illeti meg. A Csvt. 8. § (4) bekezdése végül rögzíti, hogy kötelesrész illeti meg az örökhagyó leszármazóját, házastársát, továbbá szülőjét, ha az öröklés megnyíltakor az örökhagyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne. A

¹³ Vö. 9/1990. (IV. 23.) AB határozat

kötelesrész mértékét, alapját, számítását, kiadását, továbbá a kötelesrészből való kitagadás részletes szabályait külön törvény tartalmazza.

Az öröklésre, ezen belül a törvényes öröklés rendjére vonatkozó alapvető szabályokat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) III. cím LII. fejezete tartalmazza. A Ptk. 607. § (1) bekezdése alapján törvényes örökös elsősorban az örökhagyó gyermeke, a 607. § (4) bekezdése ugyanakkor előírja, hogy ha leszármazó nincs, a házastárs *vagy* a bejegyzett élettárs örököl. A Ptk. tehát lehetővé teszi, hogy végrendekezés hiányában az azonos nemű párok esetében – figyelemmel arra, hogy esetükben nincs lehetőség házasságkötésre – a bejegyzett élettárs örököljön élettársa után. A szabályozás összhangban van a korábbiakban már több helyen idézett alkotmánybíróági gyakorlat, elsősorban 32/2010. (III. 25.) AB határozatban és a 154/2008. (XII.17.) AB határozatban lefektetett elvekkel. Eleve nem világos, hogy a családvédelmi törvény mindezzel párhuzamosan miért tartalmaz a törvényes öröklésre vonatkozó párhuzamos keretszabályokat, alkotmányossági szempontból ugyanakkor egyértelműen aggályos, hogy a Csvt. 8. §-a nincs összhangban a Ptk. 607. §-ával, ugyanis említést sem tesz a bejegyzett élettársak – leszármazó hiányában történő – törvényes öröklési lehetőségéről.

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, *demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság korábbi töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*. Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát. Arra is rá kívánok mutatni, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében törvényi rendelkezések összeütközése miatt önmagában az alkotmányellenesség nem állapítható meg akkor sem, ha ez a kollízió nem kívánatos és a törvényhozónak ennek elkerülésére kell törekednie. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy az alkotmányellenesség megállapítására törvényi rendelkezések kollíziója miatt akkor kerülhet sor, ha a szabályozás ellentmondása jogszabály-értelmezéssel nem oldható fel és ez *anyagi alkotmányellenességhez* vezet, vagy ha a normaszövegek értelmezhetetlensége *konkrét alapjogi sérelmet* okoz.¹⁴

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében rögzített jogállamiság elvét és a belőle levezethető jogbiztonság követelményét álláspontom szerint sérti, hogy a törvényes öröklés vonatkozásában a Ptk. és a Csvt. között nincs összhang, a Ptk. öröklési rendje szerint a bejegyzett élettárs egyértelműen a házastárssal azonos szinten örököl, a Csvt. normaszövege azonban ebben a tekintetben („elsősorban”) komoly bizonytalanságot okozhat. A szabályozás ugyan nem korlátozza magát az örökléshez való jogot, mivel a bejegyzett élettársnak lehetősége van végrendekezni az élettársa javára, ugyanakkor álláspontom szerint a törvényes öröklés rendjének egyértelműnek kell lennie abban, hogy – ha a végrendekezés elmarad – ki és mikor tekinthető törvényes örökösnek. Előfordulhat például az a helyzet, hogy – leszármazó hiányában – a Ptk. alapján a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő örökhagyó élettársa, míg a Csvt. alapján az örökhagyó testvére tekinthető törvényes örökösnek. A jogalkalmazói gyakorlatban is megjelenő problémák, a bizonytalanság és kiszámíthatatlanság pedig akadályozza meglátásom szerint jogállamiság elvének érvényesülését, ezért kezdeményezem, hogy az Alkotmánybíróság semmisítse meg a Csvt. 8. §-át, mivel az ellentétes az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglaltakkal.

¹⁴ Lásd először a 35/1991. (VI. 20.) AB határozatot.

3. Az Egyezmény 8. cikke a *magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról* rendelkezik és rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

Az indítvány 1.1 és 1.2 pontjában részletesen kifejtettem, hogy a Bíróság gyakorlata alapján a Csvt. 7. §-ában rögzített családfogalom nem felel meg a Magyarország számára is kötelező erővel bíró Egyezmény 8. cikkében foglaltakkal. Érveltem amellet, hogy az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében rögzített magán- és családi élethez való jog tartalmának és korlátainak meghatározásakor irányadóak a Bíróság a 8. cikkel kapcsolatos, az Alkotmánybíróság eddig döntéseiben is idézett megállapításai. Álláspontom szerint a Csvt. 7. §-a nemcsak az Alaptörvény II. cikkében, VI. cikk (1) bekezdésében, valamint a XV. Cikk (2) bekezdésében foglaltakkal ellentétes, hanem az Egyezmény 8 cikkébe is ütközik. Kérem az Alkotmánybíróságot, hogy döntésében – a törvényi rendelkezés megsemmisítése mellett – azt is mondja ki, hogy a Csvt. családfogalma nem felel meg az Egyezmény 8. cikkének.

4. Indítványomban az Abtv. 61. § (2) bekezdésére hivatkozással kértem, hogy az Alkotmánybíróság az érdemi döntés meghozataláig a már kihirdetett és 2012. július 1-jén hatályba lépő Csvt. 7. és 8. §-ának hatálybalépését az indítvány elbírálásáig függessze fel. Az Abtv. hivatkozott 61. § (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy ha az Alkotmánybíróság a 24. §-ban meghatározott hatáskörében kihirdetett, de hatályba nem lépett jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés vizsgálata során az alaptörvény-ellenesség fennállását valószínűsíti, kivételesen felfüggeszheti az indítványban megjelölt jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés hatálybalépését, ha súlyos és helyrehozhatatlan kár vagy hátrány elkerülése, az Alaptörvény vagy a jogbiztonság védelme érdekében azonnali intézkedésre van szükség.

Álláspontom szerint az érintett személyek emberi méltósághoz és önrendelkezéshez való jogának, családi élethez való jogának, az egyenlő bánásmód követelményének, valamint a jogbiztonság követelményének védelme érdekében indokolt és szükséges az, hogy az indítványom elbírálásáig az Alkotmánybíróság 2012. július 1-jétől hatályos törvényi rendelkezések hatályba lépését felfüggeszse. Abban az esetben ugyanis, ha az Alkotmánybíróság 2012. július 1-jét követően a már hatályos Csvt. 7. és 8. § tekintetében állapítaná meg az alaptörvény-ellenességét, akkor a hatálybalépés napjára jogszabály visszamenőleges megsemmisítése már létrejött jogviszonyokat érintene, továbbá súlyos jogbizonytalanságot idézne elő. A kihirdetés napján vagy azt követően kimondott esetleges megsemmisítés pedig például a 2012. július 1-jétől az örökléstől egyébként eleső személyek (így például a bejegyzett élettársak) esetében idézne elő jogsérelmet.

Mindezek alapján kezdeményezem, hogy – amennyiben 2012. július 1-jét megelőzően nem kerül sor az indítvány, a benne foglalt alkotmányossági aggályok elbírálására – az Alkotmánybíróság alkalmazza az Abtv. 61. § (2) bekezdésében rögzített előzetes intézkedést.

Budapest, 2012. május 31.

Üdvözlettel:

Prof. Dr. Szabó Máté

